

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Kostilainen, H., & Lindberg, J. (2021). Yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittyminen Suomessa. Teoksessa E. Salmi, & K. Savela-Vilmari (toim.). (2021). *Yhteiskunnallinen yrittäjyys Suomessa - Malli osatyökykyisten henkilöiden työllistämiseen* (s. 23–42). (Diak Työelämä 24). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-387-2>

PLEASE NOTE: This is a self-archived version of the original article.

Please cite the original version:

Kostilainen, H., & Lindberg, J. (2021). Yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittyminen Suomessa. In E. Salmi, & K. Savela-Vilmari (Ed.). (2021). *Yhteiskunnallinen yrittäjyys Suomessa - Malli osatyökykyisten henkilöiden työllistämiseen* (pp. 23–42). (Diak Työelämä 24). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-387-2>

Harri Kostilainen & Jukka Lindberg

YHTEISKUNNALLISEN YRITTÄJYYDEN KEHITTYMINEN SUOMESSA

Kansainväliset kokemukset yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämisen pohjana

Artikkeli kuvaa Suomessa tapahtunutta yhteisötalouteen ja yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyvää kehitystä erityisesti osatyökykyisten työllistymisedellytysten lisäämisen näkökulmasta. Tarkastelemme kehitystä Euroopan unioniin liittymisestä lähtien ja jäsenys noudattelee rakennerahastokausia vuosilta 1995–1999, 2000–2006, 2007–2013, 2014–2020. Tämän rinnalla tarkastelemme Suomen eri hallitusohjelmien keskeisiä yhteisötalouteen ja yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyviä aloitteita, linjauksia ja toimenpiteitä. Keskeisimpinä lähteinä ovat olleet erilaiset viralliset rakennerahasto-ohjelmien asiakirjat ja Suomen hallitusten hallitusohjelmat.

Suomalaisen yhteiskunnallisen yritystoiminnan esikuvina ovat olleet kansainväliset esimerkit, kokemukset ja tutkimukset. Euroopan rakennerahastojen ohjelmilla ja niiden toimintalinjoilla on ollut tärkeä rooli kehityksen mahdollistajana ja ohjaajana. Suomen ensimmäisellä rakennerahastokaudella 1995–1999 kehitettiin työosuustoimintaa (Euroopan sosiaalirahasto: ohjelma-asiakirja (SPD) 1995–1999, 1995). Sosiaalisen yrityksen käsitteen käyttäminen alkoi yleistyä 1990-luvun puolivälin jälkeen. 1990-luvun talouslaman aikaan syntyneitä työosuuskuntia ja työkeskusten piirissä tapahtunutta liiketoiminnan kehittämistä voidaan pitää suomalaisen sosiaalisen yritystoiminnan esiasteina. Rakennerahastokaudella 2000–2006 Euroopan sosiaalirahaston ohjelmassa edistettiin suomalaisen yhteisötalouden mallin kehittymistä ja sosiaalista yritystoimintaa sen osana (Uusikylä ym., 2000). Rakennerahastokaudella 2007–2013 yhtenä painopisteenä oli välityömarkkinoiden kehittäminen ja sosiaaliset yritykset nähtiin osana välityömarkkinoita (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2008). Rakennerahastokaudella 2014–2020 ohjelma-asiakirjoissa ei tunnistettu yhteisötaloutta ja yhteiskunnallisia yrityksiä erityisinä toimenpiteiden kohteina (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014). Yhteisötalouteen ja yhteiskunnallisiin yrityksiin liittyviä hankkeita kuitenkin käynnistettiin osana muita ohjelman tavoitteisiin liittyneitä toimenpiteitä.

Yksi näistä hankkeista oli ”*Ilona – sosiaalinen yrittäjyys väylänä mielekkääseen työhön*” ja sitä edeltänyt esiselvityshanke (Salmi, 2018).

Suomessa yhteiskunnallisen yritystoiminnan institutionaalisia rakenteita on kehitetty suhteellisen nopeasti, usein kansainvälisten esimerkkien innoittamana. Institutionaalisten rakenteiden hyödyntäminen on ollut kuitenkin vähäistä. Kehitystä on aiemmin jarruttanut kansallisen yhteiskunnallisen yritystoiminnan vision ja strategian puuttuminen. Toisena ja tähän liittyvänä tekijänä on yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistoiminnan lyhytjänteisyys, pirstaleisuus ja liiallinen riippuvuus (ESR-)projektirahoituksesta. Kolmantena esteenä yhteiskunnallisen yritystoiminnan läpimurrolle on se, ettei sääntely-ympäristö ota huomioon riittävästi liiketoimintamallin erityispiirteitä. (Kostilainen & Pättiniemi 2015, 13).

Tämän julkaisun kolmannessa osassa *Kohti yhteiskunnallisten yritysten Suomen mallia* otetaan kantaa siihen, miten tässä artikkelissa kuvattuja kokeiluja ja ehdotuksia sovelletaan yhteiskunnallisten yritysten Suomen mallissa ja siihen liittyvässä strategiassa sekä arvioidaan, miten yhteiskunnallisen yritystoiminnan elinvoimaisuuden lisääminen on huomioitu alkaneella rakennerahastokaudella 2021–2027.

Rakennerahastokausi I - työosuustoiminta muotoutuu

Suomen liityttyä Euroopan unioniin alkoivat samalla rakennerahasto-ohjelmat. Ensimmäinen rakennerahastokausi ajoittui vuosille 1995–1999. Vaikka Euroopan unionin toimivalta ei ulotu kansallisvaltioiden sosiaali- ja työllisyyspolitiikkaan, ohjelmilla on kuitenkin käytännön vaikutusta siihen, miten työllisyyttä ja sosiaalista ulottuvuutta myös kussakin jäsenvaltiossa toteutetaan. Suomen työllisyys oli ensimmäisen rakennerahastokauden alkaessa huono. Ohjelmalla pyrittiin kokeilemaan uusia aloitteita talouden, työllisyyden ja sosiaalipolitiikan aloilla. Yksi ohjelmatyössä tuettu kokeilu liittyi työosuuskuntien toimintaedellytysten kehittämiseen. Osuustoimintakeskus Pellervo ja Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutti muiden toimijoiden kanssa järjestivät valtakunnallista neuvontaa, ohjausta ja koulutustoimintaa työosuuskuntien perustamiseksi.

Paavo Lipposen hallituksen (1995–1999) hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, 1995) nostettiin työllisyyden edistämisessä esille sekä yhteiskunnallisille yrityksille merkityksellinen kierrätystoiminta että työ- ja palveluosuuskunnat.

Työosuuskunnat toimivat työttömiksi jääneiden henkilöiden yhteisyrityksinä, joissa erilaisia resursseja voitiin yhdistellä ja hyödyntää tehokkaammin. Samalla tuli mahdolliseksi yhdistellä yrittäjätuloja ja työttömyysetuuksia joustavammin.

Ohjelmakaudella alkoivat myös eurooppalaiset yhteisöaloiteohjelmiin kuuluneet kokeiluprojektit. Tuolloin Suomeen alkoi vakiintua käsitteeksi *sosiaaliset yritykset* kuvaamaan näitä työelämään integroivia yhteiskunnallisia yrityksiä, jotka Euroopassa olivat tyypillisesti yhteisötalouteen kuuluvia organisaatioita. Yhteisötalouden muodostavat osuuskunnat, keskinäiset yhtiöt ja taloudellista toimintaa harjoittavat yhdistykset ja säätiöt.

Rakennerahastokausi II - yhteisötalous ja sosiaaliset yritykset osaksi hyvinvointipolitiikkaa

Toisella rakennerahastokaudella 2000–2006 Suomen taloudessa meni varsin hyvin. Haasteeksi oli muodostunut kuitenkin sitkeä rakenteellinen työttömyys ja osatyökykyisten heikko kiinnittyminen työmarkkinoille. Työllisyyden parantamiseksi vaikeimmin työllistyvien osalta Suomessa lähdettiin kokeilemaan ja kehittämään työhön integroivien yhteiskunnallisten yritysten mallia. Suomessa säädettiin laki sosiaalisista yrityksistä (L 1351/2003). Työ- ja elinkeinoministeriö ryhtyi ylläpitämään rekisteriä sosiaalisista yrityksistä. Lain tarkoituksena oli työllistää vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä kannustimena muita yrityksiä hie-man paremmat palkkatukiehdot ja sosiaalisten yritysten käynnistämisavustus. Lain tulkinta yhteiskunnallisiin yrityksiin rajautui vaatimukseen vajaakuntoisten työntekijöiden vähimmäismäärästä (30 % työllisistä). Sosiaalisia yrityksiä rekisteröitiin lain voimaan tultua useita. Parhaimmillaan sosiaalisten yritysten rekisterissä oli reilut 200 yritystä. Sosiaalisia yrityksiä perustettiin pääasiassa alueille, joilla oli merkittävää hanketoimintaa, kuten Pirkanmaalle ja Etelä-Pohjanmaalle. (Grönberg & Kostilainen, 2012.)

Sosiaalisten yritysten kehittämisprojekteja oli valtakunnassa lukuisia; sekä Euroopan sosiaalirahastosta että EQUAL-yhteisöaloiteohjelmasta rahoitettuja kansainväliseen yhteistyöhön perustuvia projekteja. EQUAL-yhteisöaloiteohjelmasta rahoitettujen projektien kokeilujen tuloksia koottiin yhteen valtakunnallisissa teematyöryhmissä. Ensimmäisen kansallisen sosiaalisen yritystoiminnan ja yhteisötalouden teematyön koordinoitivastuu oli Stakesilla ja Elware-kehittämiskumppanuudella. Toisen kansallisen sosiaalisen yritystoiminnan teematyön koordinoitivastuu oli Diakonia-ammattikorkeakoululla ja SOSVOIMA-kehittämiskumppanuudella.

Vuonna 2004 päättynyt ensimmäinen teematyöverkosto teki kehittämissuosituksia sosiaalisten yritysten ja yhteisötalouden osalta (Pöyhönen & Grönberg, 2004). Kahdeksan kehittämissuosituksen ja niihin liittyvien havaintojen mukaan

sosiaaliset yritykset tulisi saada osaksi valtavirtaa. Sosiaalinen yritystoiminta oli Suomessa vielä uusi ja varsin marginaalinen ilmiö. Jo silloin nähtiin, että mikäli sosiaalisen yrittämisen mallia haluttaisiin vahvistaa, se olisi liitettävä osaksi eri hallinnonalojen lainsäädäntöä, toimeenpano-ohjeita ja hallintopalveluja. Sosiaalisten yritysten toiminnan tukemista ja niiden pyrkimyksiä työllistää henkilöitä, jotka eivät muutoin pääsisi avoimille työmarkkinoille, pidettiin kokonaistaloudellisesti kannattavana.

Sosiaalisten yritysten kasvun avaimena nähtiin kehittämissuosituksissa (Pöyhönen & Grönberg, 2004) kokonaistaloudellisuus seikkana, johon kuntien pitäisi pystyä kiinnittämään huomio julkisia palveluja ja hankintoja kilpailuttaessaan. Tuolloin valmistelussa ollut kilpailulainsäädäntö mahdollisti jo sosiaalisten tekijöiden huomioon ottamisen tarjouskilpailuissa. Kuntia kannustettiin kehittämään hyviä toimintamalleja, joiden kautta sosiaalisten yritysten avulla saavutettava kokonaistaloudellisuus voitaisiin hyödyntää kuntien hankinnoissa. Kuntien arvioitiin myös pystyvän arvioimaan eri tahojen kustannuksia yli sektorirajojen. Kuntaliiton rooliksi ehdotettiin, että se voisi tukea kuntia kehittämällä tähän tarkoitukseen soveltuvia laskenta- ja arviointimenetelmiä.

Koska Suomessa sosiaaliset yritykset olivat uusi asia, myös niiden rooli yrityskentässä oli vakiintumaton. Euroopan unionin toimeenpanemat aloitteet ja ohjelmat, joihin eri toimijat osallistuivat, loivat perustan sosiaalisen yrittäjyyden ja yritysten kehittämiseksi projektitoiminnan avulla. Sosiaalisen yritystoiminnan kehittymiseen uskottiin ja vuonna 2004, kun tuli voimaan laki sosiaalisista yrityksistä (L 1351/2003). Aiempaa syvempi yhteistyö julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin sekä yhteisötalouden toimijoiden välillä nähtiin keinona hälventää keskinäisiä ennakkoluuloja ja kehittää uusia työllisyyden parantamiseen keskittyviä paikallisia innovaatioita. Tavoitteeksi asetettiin tilanne, jossa kaikki osapuolet hyötyisivät. Kunnat nähtiin keskeisinä toimijoina sosiaalisen yritystoiminnan kehittäjinä. Kuntien nähtiin voivan edistää sosiaalista yritystoimintaa tukemalla uusien sosiaalisten yritysten perustamista ja ottamalla sosiaaliset, paikalliset ja seudulliset näkökohdat huomioon julkisista hankinnoista päätettäessä. Sosiaalisen yrityksen mallin heikon tunnettuuden vuoksi kehittämissuosituksissa nostettiin tärkeäksi mahdollisuus vaikuttaa ihmisten mielikuviin sosiaalisten yritysten hyödyistä. Mainenhallintaan arvioitiin tarvittavan systemaattista, ammattimaista otetta ja pitkän aikavälin suunnitelmallista viestintää. (Pöyhönen & Grönberg, 2004)

Jo heti sosiaalisten yritysten lain tultua voimaan oli nähtävissä useita tarkennettavia kohtia. Heti pohdittiin, onko sosiaalisen yrityksen malli sosiaalisille yrittäjille tarpeeksi houkutteleva, jotta he uskaltaisivat palkata yritykseensä 30 prosenttia

vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä. Lisäksi taloudellisten kannustimien suuruus ei kokemusten mukaan riittänyt korvaamaan työntekijöiden alentunutta työtehoa. Henkilöstöjohtamisessa sosiaalisessa yrityksessä nähtiin myös kasvanutta resurssitarvetta ja haasteita verrattuna tavanomaisiin yrityksiin. Kehittämissuosituksissa esitettiin huolena, ettei sosiaalisia yrityksiä synny merkittävästi ilman riittäviä kannustimia. (Pöyhönen & Grönberg, 2004)

Uusien sosiaalisten yritysten syntyminen nähtiin tarpeelliseksi erityisesti uusilla liiketoiminta-alueilla. Uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia sosiaalisille yrityksille arvioitiin löytyvän esimerkiksi kuntien perusturvatoiminnasta kuntien ulkoistaessa kasvavissa määrin perinteisiä kuntien itsensä tuottamia palveluitaan. Sosiaalisten yritysten liiketoimintaosaamisesta ja sosiaalisten yritysten perustamisen tukemisesta nähtiin pystyttävän huolehtia kokonaisvaltaisella sosiaalisen yritystoiminnan koulutuksella. Sosiaalisten yritysten kasvuun nähtiin tarvittavan uudenlaista kärsivällistä pääomaa. Sosiaaliseen yritykseen sijoittaminen nähtiin eettisenä, yhteiskunnallisesti kannattavana ja pitkän aikavälin strategisena sijoitustoimintana. (Pöyhönen & Grönberg, 2004)

Sosiaalisen yritystoiminnan erilaiset tukitoiminnot eivät olleet helposti saatavilla ja tunnistettavissa, eikä keskitettyä asiantuntevaa sosiaalisten yritysten erityistarpeita tuntevaa yrityspalvelua ollut saatavilla. Yritysneuvontaa antavien toimijoiden tietämys sosiaalisesta yrittämisestä oli vähäistä. Sosiaalisen yrittämisen sosiaalinen erikoisosaaminen oli tuolloin Vates-säätiön järjestämässä kolme vuotta kestäneessä työministeriön rahoittamassa valtakunnallisessa ”sosiaalisten yritysten tukirakenne” -projektissa. Sosiaalisten yritysten arvioitiin tarvitsevan pysyvän tukiorganisaation ja tarkoitusta varten ehdotettiin perustettavan sosiaalisen yritystoiminnan osaamiskeskuksen pysyvällä budjettirahoituksella. Vain pysyvän tukiorganisaation kautta nähtiin voitavan turvata sosiaalisen yritystoiminnan pitkän aikavälin kehittymisedellytykset. Osaamiskeskuksen vastuulliseksi toimijaksi kehittämissuosituksissa ehdotettiin SITRAa. (Pöyhönen & Grönberg, 2004)

Muun muassa yllä esitettyjen ehdotusten edistämiseksi perustettiin Sosiaalisen yritystoiminnan forum SYFo. SYFo:n kokosi Suomen Setlementtiliitto ja sen toimintaa rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto, Stakes ja Sitra. SYFo kokoontui kuulemaan eri alojen asiantuntijoita ja keskustelemaan sosiaalisen yritystoiminnan nykytilasta ja tulevaisuuden haasteista. Sen tehtävänä oli tukea sosiaalisten yritysten määrän kasvua ja menestymistä Suomessa. SYFossa toimi kokeneita elinkeinoelämän, järjestötoiminnan, tutkimuksen ja yhteiskuntapolitiikan asiantuntijoita, jotka pohtivat sosiaalisen yritystoiminnan nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita. Työskentelyn tuloksena syntyi ”Manifesti sosiaalisen yritystoiminnan edistämi-

seksi Suomessa”. Manifesti sisälsi 14 ehdotusta sosiaalisten yritysten menestyksen mahdollistamiseksi Suomessa (Sosiaalisen yritystoiminnan forum, 2005).

Manifestissa ehdotettiin sosiaalisen yrityksen määrittelemistä silloista lakia laajemmin yritykseksi, joka tuottaisi yleishyödyllisiä palveluja, edistäisi kestäväää sosiaalista kehitystä ja ympäristökehitystä sekä sijoittaisi liiketoiminnasta saamansa voiton ensisijaisesti yrityksen kehittämiseen. Työvoiman vuokraaminen tulisi sisällyttää lakiin, siten se olisi mahdollista sosiaalisille yrityksille. Samalla yleishyödyllisille yrityksille luotaisiin oma juridinen yhtiömuoto.

Julkisten hankintojen lainsäädännön ja käytäntöjen kehittäminen sosiaali-, terveys- ja työllisyysvaikutusten kokonaistaloudellisuuden huomioiviksi nähtiin manifestissa sosiaalisten yritysten toimintaedellytysten luomisessa oleelliseksi.

Sosiaalisten yritysten käynnistäminen ja kehittäminen edellyttävät manifestin mukaan rahoituksen, erilaisten kannustimien ja tukien saatavuuden sekä rahoituskäytäntöjen valtakunnallista yhtenäistämistä ja ennustettavuuden paranemista. Myös uudenlaisten rahoitusmuotojen tarve tuli ilmeiseksi. Konkreettisenä ehdotuksena manifestissa ehdotetaan tuloverolain 127 a §:ä muuttamista siten, että kotitaloudet saisivat verotuksessaan tehdä kotitalousvähennyksen sosiaalisella yrityksellä teetetystä työstä.

Julkisille työllisyys- ja elinkeinopalveluille suositettiin manifestissa sosiaalisia yrityksiä tukevan toiminnan resursoimista ja kannustamista mm. tulohjauksen ja kehittämishankkeiden avulla.

Manifesti suositti käynnistettäväksi laajan sosiaalisten yritysten valtakunnallisen kehittämishankkeen muun muassa Tekesin ja Sitran tuella. Koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan manifesti nostaa sosiaalisen yritystoiminnan keskeiseen osaan toimintaedellytysten edistämiseksi.

Lopuksi manifesti kiinnittää huomion kaikkien yritysten vastuullisiin sekä hyviin yhteiskunnan ja ympäristön kestäväan kehityksen toimintatapoihin. Manifesti kannusti jo toimivia tavallisia yrityksiä työllistämään vaikeassa työmarkkina-asetuksessa olevia henkilöitä ja käynnistämään sosiaalisia yrityksiä esimerkiksi tytäryhtiöinä.

Sosiaalisten yritysten kansallinen teematyöryhmä kokosi yhteen 14 EQUAL-yhteisöaloiteohjelmasta rahoitettua projektia eri puolilta Suomea. Yhteisen työskentelyn tuloksena annettiin Kuntamarkkinoilla syyskuussa 2007 *Sosiaalisen yritystoiminnan kasvujulistus* (Arajärvi, 2007). Kasvujulistukseen sisältyy viisi kohtaa: vaikuttaminen koulutusohjelmiin, vaikuttaminen neuvontatoimintaan, julkisten hankintojen kriteerien kehittäminen, toiminnan seuranta sekä toiminnan edellytysten vahvistaminen. (Juntunen & Lappalainen, 2007).

Teematyön hyvien käytäntöjen koonnin lähtökohtana oli näkemys siitä, että sosiaalinen yritystoiminta tarjoaa välineitä heikossa työmarkkina-asemassa olevien työntekijöiden työllistymiseen. Se nähtiin myös välineeksi, jolla yritykset voivat varmistaa työvoiman saantinsa.

Ehdotuksista katsottiin sosiaalisen yritystoiminnan kasvun edellytysten toteutuvan, kun on olemassa yhteen sovitettu poliittinen, toiminnallinen ja koulutuksellinen tuki. Tämän katsottiin tarkoittavan 1) vahvaa poliittista tahtoa, kansallisia ohjelmia ja panostuksia, 2) vahvaa toimijoiden verkostoa sekä 3) vahvaa osaamista sosiaalisesta yritystoiminnasta, sosiaalisten vaikutusten mittaamisesta ja yhteiskuntavastuullisesta johtamisesta. Poliittista tahtoa, kansallisia ohjelmia ja panostusta nähtiin tarvittavan kestävänsä sosiaalisen yritystoiminnan kehittämiseksi ja neuvonnan vakiinnuttamiseksi.

Tavoitteeksi asetettiin sosiaalisten yritysten neuvonta- ja ohjauspalvelujen aktiivinen käyttöönotto tavanomaisessa yritysneuvonnassa. Samalla sen arveltiin lisäävän sosiaalisen yrittäjyyden tunnettuutta ja näkyvyyttä valtakunnallisessa neuvontatoiminnassa.

Teematyössä nähtiin sosiaalisen yritystoiminnan sekä yhteiskuntavastuullisen johtamis- ja liiketoimintaosaamisen merkityksen kasvavan, kun markkinoihin perustuvat ohjausmekanismit yleistyvät sosiaalisia päämääriä tavoittelevissa organisaatioissa. Tämä synnyttää tarpeen uudelleenlaiselle yhteiskuntavastuullista toimintaa ja -johtamista korostavalle koulutukselle. Vain vahvistuneina sosiaalisia päämääriä tavoittelevat organisaatiot voivat osallistua yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisuun. Tällaisia haasteita ovat Suomen eri hallitusohjelmiin sisältyneet työllistäminen, työelämäosaamisen parantaminen ja palvelurakenteen kehittäminen.

Sosiaalisen yrittäjyyden kansallisen teematyön vaikuttavuustavoite kiteytyi teematyöverkoston laatimassa *Sosiaalisen yritystoiminnan kasvujulistuksessa*:

K. sosiaalinen yritystoiminta ja yhteiskuntavastuullinen johtaminen on sisällytettävä koulutusohjelmiin

A. sosiaalisen yritystoiminnan neuvontaa on edelleen kehitettävä asiakaslähtöiseksi ja kattavaksi

S. julkisiin hankintoihin on sisällytettävä sosiaaliset kriteerit hinta-, laatu- ja ympäristökriteerien rinnalle

V. sosiaalisen yritystoiminnan sosiaalisia tuloksia ja vaikutuksia on mitattava

U. sosiaalisen yritystoiminnan uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia on edistettävä

Sosiaalisen yritystoiminnan kasvun edellytysten arvioitiin toteutuvan, kun saataisiin aikaan yhteen sovitettu poliittinen, toiminnallinen ja koulutuksellinen tuki.

Poliittinen tuki edellyttäisi kasvujulistuksen mukaan vahvaa poliittista tahtoa, kansallisia ohjelmia ja panostuksia: sosiaalisten kriteerien käyttämiseksi julkisissa hankinnoissa, sosiaalisen yritystoiminnan sekä yhteiskuntavastuullisen johtamisen sisällyttämiseksi koulutusohjelmiin, kestävän sosiaalisen yritystoiminnan kehittämiseksi ja neuvonnan vakiinnuttamiseksi sekä vastuullisuus-merkin kehittämiseksi yrityksille.

Toiminnallinen tuki edellyttäisi vahvaa toimijoiden verkostoa: sosiaalisten vaikutusten mittaamismenetelmien käyttöönoton koordinoinniksi, tukemiseksi ja edelleen kehittämiseksi, sosiaalisten yritysten innovaatioiden ja hyvien käytäntöjen tunnistamiseksi sekä levittämiseksi, yhteisten tietokantojen ja oppimisympäristöjen kehittämiseksi kansallisesti ja Euroopan laajuisesti sekä vertaiskehittämiseen ja vaikutusten vertailuun kansallisesti ja kansainvälisesti.

Koulutuksellinen tuki edellyttäisi vahvaa osaamista sosiaalisesta yritystoiminnasta, sosiaalisten vaikutusten mittaamisesta ja yhteiskuntavastuullisesta johtamisesta opetuksesta vastaaville, sosiaalisten yritysten ja muiden sosiaalisia päämääriä tavoittelevien organisaatioiden johdolle, julkisia hankintoja tekeville sekä yhteiskunnallisille vaikuttajille.

Teemaryhmän tuottamasta kasvujulistuksesta nousi esille varsin konkreettisia ehdotuksia, jotka ovat kuluneiden vuosien aikana yksitellen nousseet laajempaan keskusteluun ja päätöksentekoon. Konkreettisesti sosiaalista yritystoimintaa tukevia toimenpiteitä niiden pohjalta ei kuitenkaan ole juurikaan toteutunut. Yksi ehdotus on ehtinyt jo kulkea elinkaarensa alusta lähes loppuun: erillinen lainsäädäntö sosiaalisille yrityksille toteutui muutamia vuosia myöhemmin, mutta sosiaalisille yrityksille ei koskaan toteutettu toimivaa kannustinjärjestelmää, eikä pysyvää osaamisen kehittymisen tukea. Lopputuloksena sosiaalisten yritysten määrä ja toiminnan tulokset jäivät kauas toivotusta tasosta ja laki on nyt kumoutumassa (HE 93/2018, luonnos). Yhteiskunnalliselle yritykselle ei ole tullut lainsäädäntöä.

Muista ehdotuksista sosiaalisten yritysten toimintaedellytysten edistäminen on toistaiseksi rajautunut lähinnä hankkeisiin. Julkisia hankintoja koskeva lainsäädäntö on uudistunut, mutta sosiaalisten kriteerien käyttämistä ei ole suoranaisesti suunnattu tukemaan sosiaalista työllistämistä. Varattu hankintamenettely – joka on ollut mahdollista jo ennen lakiuudistusta – ei ole käytössä oikeastaan ollenkaan. Sosiaalisten tulosten ja vaikutusten mittaamista on nostettu esille muun muas-

sa hankkeissa, mutta niille ei ole syntynyt vakiintunutta tai yleisesti hyväksyttyä mittaustapaa. Yrittäjyyden sisältyminen opintosuunnitelmissa on edennyt, mutta ei kovin merkittävästi sosiaalisen tai yhteiskunnallisen yrittämisen näkökulmasta.

Rakennerahastokausi III – yhteiskunnallisten yritysten Suomen malli

SYFO Oy perustettiin yleishyödyllisen yrityksen periaatteella toimivaksi asiantuntijaorganisaatioksi. Yrityksen tehtävänä oli toimeenpanna Sosiaalisen yritystoiminnan forumin tavoitteita ja jatkaa Equal-hankkeiden päätyttyä niissä tehtyä kehittämistyötä sekä levittää hyviä käytäntöjä. Tavoitteena oli muun muassa syventää yritysten ymmärrystä yhteiskuntavastuusta, edistää kaikille avoimia työmarkkinoita, vakiinnuttaa sosiaaliset kriteerit osaksi julkisia hankintoja ja osoittaa yhteiskunnallisten vaikutusten merkitys.

SYFO Oy toteutti yhdessä kumppaniverkostojen kanssa kaksi laajaa yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytyksiä kehittävää projektia (Yhteinen yritys ja Yhteiskunnallisten yritysten Living-lab).

Yhteinen yritys -hankkeessa työ- ja elinkeinoministeriölle laaditun *Sosiaalisten yritysten tila ja tulevaisuus* -raportin kehittämissuosituksen mukaan sosiaalisten yritysten toimintaedellytyksiä parantaisivat rekrytoinnin selkeyttäminen ja nopeuttaminen, eri etuuksien ja palkkatuen yhteensovittaminen, työvalmennuksen saatavuuden parantaminen ja elinvoimaisen toimintaympäristön aikaansaaminen. (Grönberg & Kostilainen, 2012.)

Elinvoimainen toimintaympäristö voitaisiin ehdotuksen mukaan saada aikaan liiketoimintaosaamisen kehittämisellä, rahoituksen ja investointien kohdentamisella, neuvonnalla ja tiedotuksella, kysynnän lisäämisellä julkisten hankintojen ja yritysten yhteiskuntavastuun ohjelmien avulla, toimenpiteiden kohdentamisena kasvuhakuisiin sosiaalisiin yrityksiin sekä sosiaalisten yritysten lain sisällön ja toimeenpanon terävöittämisellä.

Keinoiksi kehittämissuosituksen toteuttamiseksi raportissa (Grönberg & Kostilainen, 2012) nousivat esille seuraavat asiat: sosiaali- ja terveystieteiden työpankkikokeilu, työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyden edistämisen toimintaohjelma, työ- ja elinkeinoministeriön, sosiaali- ja terveystieteiden sekä Suomen Kuntaliiton työllistämisen kuntakokeilu, työ- ja elinkeinoministeriön rakennemuutos ja työmarkkinoiden toimivuus -strateginen ohjelma, sosiaalisten yritysten systemaattinen huomioiminen työ- ja elinkeinoministeriön yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyvässä työssä, sosiaalisten näkökulmien aiempaa määrätietoisempi

hyödyntäminen julkisissa hankinnoissa, Euroopan unionin aloitteiden ja ohjelmien hyödyntäminen tehokkaasti kansallisesti kannustavan yhteiskunnallisen yritystoiminnan ekosysteemin aikaansaamiseksi ja näin yhteiskunnallisten yritysten kasvun ja kehityksen vahvistaminen, yhteiskunnallisen yritystoiminnan rahoituksellisen aseman parantaminen, näkyvyyden lisääminen, yksinkertaisemman sääntely-ympäristön luominen ja rakennerahastokauden ohjelmien hyödyntäminen 2014–2020.

Yhteinen yritys -hankkeen toisessa raportissa (Pöyhönen ym., 2010) suositeltiin useita toimenpiteitä, joiden toteuttamisella yhteiskunnallisen yritystoiminnan sektori voisi kehittyä Suomessa. Ensinnäkin Suomessa tulisi muodostua laaja poliittinen yhteisymmärrys sektorin tarpeellisuudesta ja olisi otettava yhteiskunnallinen yrittäjyys mukaan seuraavaan hallitusohjelmaan. Toiseksi tulisi selvittää, millä tavoin julkinen valta voisi luoda kannustimia yhteiskunnallisille yrityksille kilpailuneutraliteetti huomioiden. Kolmanneksi ehdotettiin perustettavaksi yhteiskunnallisten yritysten tukiorganisaatio vastaamaan kehittämistyöstä ja koordinoimaan yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Raportissa suositeltiin yhteiskunnallisen yritystoiminnan tunnettavuuden lisäämistä. Keinoksi ehdotettiin kehitettävän yhteiskunnallisten yritysten merkki, millä luodaan yhteiskunnallisen yrityksen brändi. Erilaiset pilotit testata yhteiskunnallista yritystoimintaa käytännössä esitettiin myös hyvänä tapana lisätä yhteiskunnallisten yritysten näkyvyyttä.

Raportissa ehdotettiin yhteiskunnallisten yritysten rahaston suunnittelun käynnistämistä ja perustamista. Valtiota ehdotettiin perustajaosakkaaksi yksityistä ja julkista pääomaa kokoavalle rahastolle. Suunnittelun aikana määriteltäisiin rahoituskelpoisten yhteiskunnallisten yritysten kriteerit ja kehitettäisiin luotettavia menetelmiä arvioida yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Rahaston esikuvana toimi Iso-Britanniassa toteutunut rahastomalli.

Yhteiskunnallinen yrittäjyys ehdotettiin sisällytettäväksi osaksi yrittäjyyskasvatusta ja koulutusohjelmia. Yhteiskunnallisten yritysten akatemian perustaminen nähtiin keinoksi lisätä johtamiskoulutusta, erityisesti nuorille yrittäjille. Erillisen, vahvasti kansainvälisiin tutkimusverkostoihin ja -ohjelmiin kytkeytyvän, innovaatio-ohjelman käynnistämällä vahvistettaisiin yhteiskunnallisen yritystoiminnan innovaatioympäristöä.

Yhteiskunnallisten yritysten Living lab -projektin (Korhonen ym., 2013) päätaivoitteita olivat yhteiskunnallisen yritystoiminnan tunnettavuuden edistäminen ja tukirakenteiden kehittäminen yhteiskunnallisille yrityksille. Projektissa mallinnettiin yhteiskunnallisten yritysten käyttäjälähtöinen kehittämisympäristö

(tukirakenne) ja edistettiin sen toimintamahdollisuuksia. Kehittämissympäristö hahmottui kehämallina, jossa eri toimijat ja toiminnot kehittyvät ja kehittävät yhteiskunnallisten yritysten sektoria yhteistyössä.

Kehittämissympäristön kolme osa-aluetta kuvaavat yhteiskunnallisen yritystoiminnan keskeisiä tekijöitä: 1) yhteisöt, joihin kuuluvat erilaiset yrittäjä-, asiantuntija, tutkimus- ja kehittämissyhteisöt ja kehittämisverkostot, 2) liiketoiminnan tuki, erilaiset yhteiskunnallisen yrittäjyyden koulutuksen, valmennuksen ja liiketoiminnan kehittämisen tukikonseptit ja rahoitus sekä 3) brändi, jossa näkyvyys, mielikuvat yhteiskunnallisista yrityksistä ja tiedotus mahdollistavat asiakasymmärryksen lisääntymisen toimintamallista.

Osaaminen koottiin yhteiskunnallisten yritysten tukipalveluksi nimeltä *Kasvuhuone ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimusverkosto ry FinSERN*. Brändin tunnettavuutta edistettiin yhteistyössä sektorin muiden toimijoiden kanssa. Orastavaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan ekosysteemiin kuului myös *Suomen yhteiskunnallisten yrittäjien yhdistys SYY ry*, joka kokosi yhteen yhteiskunnallisia yrittäjiä ja niistä kiinnostuneita sekä tarjosi malliin pohjautuvaa yrittäjäkoulutusta.

Tarkasteltavana ajanjaksona työ- ja elinkeinoministeriö teetti HYVÄ-hankkeen yhteydessä vuonna 2010 selvityksen yhteiskunnallisten yritysten toimintamallista ja sen mahdollisuuksista yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa (Bland, 2010). Selvityksen teki isobritannialainen Jonathan Bland, joka oli itse ollut keskeisesti mukana toimintamallin kehittämisessä. Selvityksen painopiste oli hyvinvointialan palvelujen kehittäminen yhteiskunnan kannalta toivottavalla tavalla, eikä erityisryhmien työllistäminen ollut fokuksessa juuri muuten kuin työvoiman saatavuushaasteiden osana. Yhteiskunnallisen yrityksen ja sosiaalisen yrityksen erilaisuus ja toisistaan poikkeavat tavoitteet sen sijaan tuotiin selkeästi esille.

Sitra oli vuosina 2009–2012 aktiivisesti edistämässä yhteiskunnallisen yritysten- ja rahoitusmallin kehittymistä. Sitran näkökulmaan yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä liittyi ajatus markkinoiden hyödyntämisestä julkisten palveluiden järjestämisessä. Yhteiskunnalliset yritykset nähtiin myös keinona löytää kestävä rahoitus kolmannen sektorin organisaatioille. Suomen Lontoon instituutti ja Sitra käynnistivät selvityksen yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä. (Karjalainen & Syrjänen, 2009.)

Yhteiskunnallisia yrityksiä rahoittavan rahaston toimintamallia ja toiminnan edellytyksiä Sitra selvitti yhdessä Eeran, Ajatushautomo Demos Helsingin, Helsingin diakonissalaitoksen, Helsingin kaupungin, Kuntaliiton ja Tapiola-yhtiöiden kanssa. Ehdotuksessa pyrittiin löytämään Suomeen soveltuvaa rahoitusrakennet-

ta, joka kannustaisi instituutioita ja yksilöitä hyvän tekemiseen sekä synnyttäisi että kehittäisi yhteiskunnallisia yrityksiä. Rahastoa ei sittemmin syntynyt. (Rove ym., 2011)

Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin ja lainsäädännön kehittämisen tarvetta selvitettiin tarkemmin työ- ja elinkeinoministeriön *Yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamallin kehittäminen* -työryhmässä (YTYRI-työryhmä) 21.6.2010–31.1.2011. Työryhmän mukaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämiseksi oli tarvetta. Työryhmä näki, että yhteiskunnalliset yritykset voivat toimia nykyisten lakien ja yhteisömuotojen puitteissa. Työryhmän toimeksiantoon ei kuulunut ottaa kantaa sosiaalisten yritysten lainsäädännön kehittämiseen. Työryhmän loppuraportissa todettiin, että yhteiskunnalliset yritykset voivat toimia myös työmarkkinoille integroivina organisaatioina, mutta niillä ei ole sosiaalisten yritysten 30 prosentin työllistämiskiintiötä. Yhteiskunnallisten yritysten kehittämisen kannalta työryhmä näki tärkeänä uuden liiketoimintamerkin kehittämisen (Laiho ym. 2011). Liiketoimintamerkin perusteet kehitettiin erillisessä jatkotyöryhmässä ja uuden merkin hallinnoijaksi valittiin Suomalaisen Työn Liitto, joka julkisti Yhteiskunnallinen yritys -merkin 13.12.2011 (Suomalaisen Työn Liitto, i.a.).

Työpankkikokeilu käynnistyi vuonna 2009 sosiaali- ja terveysministeriön hankkeena. Työpankkikokeiluun osallistui 21 eri puolilla Suomea toimivaa osakeyhtiötä, työpankkia, jotka työllistivät työntekijöitä omaan tuotantoonsa, alihankintatöihin, vuokrasivat työntekijöitä ja työllistivät työntekijöitä suoraan asiakasyrityksiin. Tavoitteena oli integroida etupäässä heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä työmarkkinoille ja löytää heille väylä työelämään. Työntekijät ohjautuivat työpankkiin vapaaehtoisesti TE-toimistoista, työvoiman palvelukeskuksista sekä aktivointia ja koulutusta tarjoavilta toimijoilta tai omatoimisesti.

Tarkoituksena oli hakea kokemuksia työpankkitoiminnasta uuden kustannustehokkaan valtakunnallisesti monistettavan yrityksissä toteutettavan työllistämismallin kehittämiseksi sekä antaa suosituksia työvoimapolitiikan kehittämiseksi. (Kuusi, 2017) Kokeilu kirjattiin pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan vuosiksi 2012–2015 (Valtioneuvosto, 2011), jolloin se samalla laajennettiin saatujen kokemusten perusteella valtakunnalliseksi. Työpankkikokeilua jatkettiin vielä vuodella yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa ja se päättyi vuoden 2016 lopussa. Työpankkikokeilun päätavoitteena oli löytää kustannustehokas menetelmä edistää siirtymiä pitkäaikaisesta työttömyydestä avoimelle työmarkkinalle. Kohderyhmän kokonaisuus ja painotus vaihtelivat kokeilun aikana, mutta osatyökykyiset henkilöt ja pitkäaikaistyöttömät olivat mukana koko kokeiluajan.

Kokeiluun valittujen toimijoiden piti käytännössä täyttää sosiaalisen yrityksen kriteerit, jolloin mukaan valikoitui pääsääntöisesti järjestötaustaisia välityömarkkinatoimijoita. Kokeilun ehtona ollut yritysmuotoisuus rajasi kuitenkin pois sellaiset yhdistys- tai säätiömuotoiset toimijat, jotka eivät olleet yhtiöittäneet tai olleet valmiita yhtiöittämään soveltuvaa osaa toiminnastaan. Mukaan valittuja toimijoita, työpankkiyrityksiä, tuettiin kolmivuotisella käynnistysavustuksella, vahvalla koulutuspanostuksella sekä jokaisesta toteutuneesta siirtymästä maksettulla, henkilön taustaan, siirtymäprosessiin ja avoimelle työmarkkinalle tehtyyn työsopimukseen perustavalla bonuksella.

ETLA arvioi työpankkikokeilun vaikutuksia selvityksessään (Asplund ym., 2017), jonka mukaan työpankin kautta avoimille työmarkkinoille työllistyneet olivat seuraavan vuoden lopussa noin 20 prosenttiyksikköä todennäköisemmin työllisenä kuin verrokkiryhmä, mitä voidaan pitää merkittävänä tuloksena. Selvityksen mukaan työpankin vaikutus työllistymiseen vaikutti sulavan pois muutamassa vuodessa.

Kansanedustaja Tarja Filatov teki työministeri Lauri Ihalaisen pyynnöstä selvityksen välityömarkkinoista ja niiden kehittämistarpeista vuonna 2013. Erittäin kattavan selvityksen toimeksianto ei varsinaisesti sisältänyt yhteiskunnallisten tai sosiaalisten yritysten tarjoamien mahdollisuuksien arviointia. Tulevia kehitysmahdollisuuksia kuvatessaan Filatov kuitenkin viittaa Euroopan unionin tasolta tuleviin yhteiskunnallisen ja sosiaalisen yrittämisen sekä julkisten hankintojen lainsäädännön uudistamisen tuomiin mahdollisuuksiin.

Lappeenrannan teknillinen yliopisto (LUT) toteutti vuosina 2013–2014 Teke-sin rahoittaman tutkimuspainotteisen *Yhteiskunnallinen yrittäjyys innovatiivisessa arvonluonnissa* -projektin (SOCENT, 2013–2014). Projektin tavoitteena oli lisätä muun muassa ymmärrystä yhteiskunnallisen yrittäjyyden toimintaympäristöstä ja erityispiirteistä, tarjota osallistavaa innovaatiotukea yhteiskunnallisille yrityksille ja tuoda panos yhteiskunnallisten yritysten aineettoman pääoman kehittämisen ja hyödyntämisen tukemiseen tähtäävien politiikkojen ja strategioiden suunnitteluun. (Melkas ym., 2015)

Yhteiskunnallisten yritysten ja niitä edistävä ekosysteemi kehittyi rakennera-hastokauden aikana. Yhteiskunnallisten yritysten ekosysteemi muodostuu yritysten, yrittäjien, tutkimuksen, julkishallinnon sekä yhteisötalouden toimijoiden välille rakentuvista verkostoista.

Keskeisiä tapahtumia rakennerahastokaudella 2014–2020 – yhteiskunnallinen yritystoiminta vahvistuu

Rakennerahastokauden ohjelma-asiakirjat eivät ensimmäistä kertaa sisältäneet mainintoja yhteisötalouden ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämiseen liittyen. Ohjelmat eivät kuitenkaan sulkeneet pois yhteisötalouden ja yhteiskunnallisten yritysten kehittämistoimenpiteitä osana ohjelmista rahoitettuja hankkeita.

Vuonna 2014 perustettiin Arvoliitto ry, jonka tehtävänä on edistää yhteiskunnallisten yritysten menestystä Suomessa. Arvoliitto toimii yhteiskunnallisen yrittämisen asiantuntijana ja neuvojana, yhteiskunnallisten yritysten edunvalvojana, tiedon tuottajana ja yhteen kokoajana. Arvoliittoon kuuluu nykyään noin 70 jäsenyritystä. (Yhteiskunnallisten yritysten liitto ARVO ry, i.a.)

Tämän julkaisun taustalla oleva *Ilona – sosiaalinen yrittäjyys väylänä työelämään* -hanke (2018–2021) on yksi ohjelmakaudella käynnistyneitä Euroopan sosiaalirahastosta rahoitettuja hankkeita. Hankkeen taustalla oli viiden hankekumppanin, mutta myös laajemman verkoston huoli sosiaalisen yrityksen mallin hiipumisesta ilman korvaavan toimintamallin ottamista käyttöön. Varsinaista hanketta edelsi selvityshanke, jossa todennettiin toimintamallin tarve ja kehityspotentiaali. (Salmi, 2018). Hankkeessa lähdettiin hakemaan Suomen olosuhteisiin sopivia malleja ja käytäntöjä Euroopan eri maiden järjestelmistä ja kokemuksia. Työssä hyödynnettiin sekä laajaa, 35 maata kattavaa, yhteiskunnallisten yritysten ekosysteemien maakatsausraporttien ja niiden pohjalta tehdyn synteesiraportin tietopohjaa että eurooppalaisten sosiaalisten yritysten ja työhön integroivien yhteiskunnallisten yritysten verkostoja (Social firms Europe Cefec ja European network of social integration enterprises ENSIE), joita täydennettiin kahden hankekumppanin (Silta-Valmennusyhdistys ry ja Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy) osahankkeiden sekä kansainvälisen kumppanuushankkeen (belgialaisen Biehalin Tea for two -hanke) kokemuksilla. Hankkeessa kehitettävän toimintamallin osalta työ kytkeytyi jo aikaisessa vaiheessa Työ- ja elinkeinoministeriön yhteiskunnallisten yritysten strategiatyöhön ja strategian pohjaksi tehtyyn selvitykseen yhteiskunnallisten yritysten tilasta Suomessa (Kostilainen, 2020).

Muita laajempia yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyviä kehittämishankkeita ovat Jyväskylän ammattikorkeakoulun koordinoima KEMUSOTE-hanke (Jyväskylän ammattikorkeakoulu, i.a.), jonka tavoitteena on vahvistaa kevytyrittäjien ja yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytyksiä, muutoskyvykkyyttä ja

työhyvinvointia sekä työurien pidentämistä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Hankkeessa kehitetään osaamista sekä selvitetään, millaisia olisivat yhteiskunnallisille yrityksille sopivat työhyvinvointia tukevat palvelut ja miten osuustoimintamalli soveltuu haja-asutusalueiden sote-palvelujen tuottamiseen.

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti kehittää yhteisölähtöistä yhteiskunnallista yrittäjyyttä harvaanasutuilla alueilla. Kehittämistyön tavoitteena on edistää maaseudun kyläyhdistysten ja vastaavien toimijoiden uudenlaista yhteisölähtöistä palvelutoimintaa tukemalla yhteiskunnallisen yrittäjyyden aloittamiseen, edistämiseen ja kehittämiseen liittyviä prosesseja haja-asutusalueiden kylissä. (Yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yrittäjyys kylissä, i.a.)

Lapin ammattikorkeakoulu on tehnyt selvityksen yhteiskunnallisen yrityksen hautomotoiminnasta SYTYKE -hankkeessa, jossa samalla etsittiin verkostoja ja sitoutuneita toimijoita yhteiskunnallisten yritysten hautomotoimintaan Lapissa. (Alatalo ym., 2021)

Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta -hankkeessa (Eduro-säätiö, 2019–2020) kehitettiin uudentyyppistä siirtymätyörakennetta mahdollistamaan tuetusti heikossa työmarkkina-asetmassa olevien henkilöiden osaamisen kehittymistä, työelämään osallistumista ja siirtymistä avoimille työmarkkinoille. Hankkeessa kehitetty toimintamalli, Toimio-konsepti, perustuu kuntoutuksen, koulutuksen ja työn yhteensovittamiseen. Tavoitteena on työelämäintegraatiota edistävien tukien avulla yhdistää tekijöitä ja heille soveltuvia työtehtäviä. (Lehtola, 2020)

Osatyökykyisten työllistyminen nousi vahvasti näkyviin pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmassa (2015–2019). Yksi hallituksen kärkihankkeista oli *Osatyökykyisille tie työelämään (OTE)*, joka toteutettiin vuosina 2015–2018. Hankkeen tehtävänä oli vahvistaa osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla sekä työssä jaksamisen että työllistymisen osalta mm. muuttaa työelämän asenteita monimuotoisuutta kohtaan myönteisemmiksi. (Mattila-Wirola & Tiainen, 2019)

Kärkihanke nosti esille osatyökykyisyyden laajuuden todetessaan, että jopa 1,9 miljoonalla työikäisellä suomalaisella on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma ja että heistä kolmannes (noin 600 000 henkilöä) arvioi sairauden tai vaman vaikuttavan työhön tai työmahdollisuuksiin. OTE-kärkihanke onnistui nostamaan osatyökykyisten työllisyysastetta ja muutenkin vaikuttamaan sekä työelämän asenteisiin että palvelujen saatavuuteen. Hankkeessa ei suoranaisesti kohdistettu toimenpiteitä yhteiskunnallisen yrittämisen osa-alueelle, mutta erityisesti osana sitä toteutetun, Tuija Oivon ja Raija Kerättären tekemän, sel-

vityksen (Oivo & Kerätär, 2018) kanssa siinä luotiin pohjaa seuraavan hallituksen ohjelmalle ja entistä tarkemmille kirjauksille osatyökykyisten henkilöiden työllistämisen menetelmistä ja muodoista, mukaan luettuna yhteiskunnalliset yritykset.

Oivon ja Kerättären selvitys oli varsin laaja, kattaen palvelut ja palvelujärjestelmän, etuudet, työmarkkinat sekä kaikkien näiden eri tasot lainsäädännöstä toimeenpanoon. Erityisesti vaikeimmassa työmarkkinatilanteessa olevat pitkäaikaistyöttömät ja heidän työllistymisensä edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet ja palvelut olivat selvityksen kohteina. Selvityksessä tehtiin useita ehdotuksia osatyökykyisten työllistämisen edistämiseksi. Keskeisin näistä ehdotuksista oli hallintorakenteiden ja hallituskauden ajanjaksot ylittävä työkykyohjelma. Selvityksen tekijät ehdottivat myös yhteiskunnallisten yrityksen strategian luomista ja vauhditusohjelman käynnistämistä julkisten hankintojen avulla tapahtuvan työllistämisen edistämiseksi. Kaikki nämä ehdotukset siirtyivät lähes sellaisenaan Antti Rinteen ja sittemmin Sanna Marinin hallituksen ohjelmiin.

Sanna Marinin hallitus päätti budjettiriihessä syyskuussa 2020, että Suomeen luodaan systemaattinen, tavoitteellinen ja liiketoimintaperusteinen välityömarkkinatoimija käyttäen esimerkkeinä Ruotsin Samhall-yhtiöstä saatuja kokemuksia sekä työpankkikokeilun tuloksia. Tarkoituksena on vahvistaa osatyökykyisten ja muiden vaikeassa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuuksia siirtyä avoimille työmarkkinoille tarjoamalla tuettu työpaikka sekä avoimille työmarkkinoille siirtymiseen tarvittava koulutus ja muu tuki. Tavoitteena on myös edistää vammaisten oikeutta palkkatyöhön ja tarjota riittävän pitkäkestoinen työpaikka niille, joiden kohdalla työskentely avoimilla työmarkkinoilla ei toteudu. Työministeri Tuula Haatainen nimitti Hannu Mäkisen tekemään selvityksen määrittelemään Suomen mallin sisältö, toiminnan organisoiminen, rahoitusmuodot ja muut toimeenpanojärjestelyt. Toiminnan käynnistäminen ja vakiinnuttaminen on tarkoitus sisällyttää osaksi Suomen kestävän kasvun ohjelmaa. Toimijan, työnimeltään Välittäjä Oy, perustaminen vahvistettiin hallituksen puoliväliriihessä huhtikuussa 2021 ja sitä koskevan lain tavoitteena on, että toiminta käynnistyy viimeistään vuonna 2022. (Valtioneuvosto, 2021.)

Työnimi Välittäjä Oy:n on tarkoitus keskittyä vaikeimmassa asemassa oleviin osatyökykyisiin, jotka TE-toimistot osoittaisivat lakiin ehdotetut perusteet täyttävien joukosta. Tässä toiminta on hyvin samankaltainen kuin Ruotsissa Samhall AB:n kohdalla. Toiminnan on selvityksen perusteella tarkoitus jakautua palveluja liiketoimintaan, joista jälkimmäinen tulisi toimimaan hyvin samankaltaisesti kuin työhön integroiva yhteiskunnallinen yritys.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu lyhyesti keskeisiä tapahtumia kultakin rakennerahastokaudelta. Toisessa sarakkeessa on annettu arvio tapahtumista ja kuvattu niiden tilanne vuonna 2021.

Taulukko 1. Rakennerahastokausien keskeiset tapahtumat yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittymisen näkökulmasta.

	Keskeisiä tapahtumia	Arvio ja tilanne vuonna 2021
Rakennerahastokausi 1 1995–1999	(Pien)osuuskuntien toiminnan edistäminen	(Pien)osuuskuntia on ja uusia syntyy edelleen, yritysmuoto on kuitenkin suhteellisen marginaalinen
Rakennerahastokausi 2 2000–2006	Laki sosiaalisista yrityksistä Sosiaalisen yrityksen käsitteen käyttö yleistyy Yhteisötalouden käsite yleistyy Lukuisia hankkeita, aloitteita ja julistuksia, mm. Equal-ohjelma, Sosiaalisten Yritysten Forum (SYFo), Kasvujulistus	Voimassa vuodesta 2003 alkaen, ollaan kumoamassa. Yhteiskunnallisen yrityksen käsite tullut tilalle Yhteisötalouden käsite ei ole yleistynyt Hitaasti etenevä muutos, ei juurikaan pysyviä tuloksia.
Rakennerahastokausi 3 2007–2013	Välityömarkkinoiden kehittyminen Hankkeita mm. Yhteinen yritys, Living LAB Ison-Britannian malli tarkastelussa FinSERN YTYRI Työpankkikokeilu	Välityömarkkinatoimijoiden yhteistyöryhmän toiminta FinSERN-tutkijaverkosto
Rakennerahastokausi 4 2014–2020	OTE-kärkihanke Marinin hallitusohjelman kirjaukset Selvitys osatyökykyisten Suomen mallista Yhteiskunnallisten yritysten strategia Hankkeita: ILONA, KEMUSOTE, SYTYKE	Työnimi Välittäjä Oy Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus

Taulukossa 1 on kuvattu lyhyesti keskeisiä yhteiskunnallisten yritysten toimintamallin tapahtumia kultakin rakennerahastokaudelta. Toisessa sarakkeessa on annettu arvio tapahtumista ja kolmannessa sarakkeessa kuvattu niiden tilanne vuonna 2021. Suomessa yhteiskunnallisten yritysten kehittymiseen ovat koko tarkastelujaksolla vaikuttaneet voimakkaasti osatyökykyisten työllistämiseen liittyvät tarpeet ja haasteet. Vaikka kehitys on ollut hidasta, on eri vaiheissa tehty

monia oikeansuuntaisia asioita, joiden pohjalta kehitystyön vauhdittaminen on nykytilanteessa mahdollista.

Yhteiskunnallisten yritysten toimintamalli

Yhteiskunnallinen yritystoiminta on tullut mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ympäri maailmaa sekä tutkimus- ja kehittämistyön kohteeksi viimeisten vuosikymmenten aikana. Erilaiset yhteiskunnallisen yritystoiminnan muodot ovat Suomessakin tasapainottaneet ja tasoittaneet markkinoiden sekä julkisen sektorin epäonnistumisista aiheutunutta eriarvoisuutta ja epätasapainoa sosiaalisessa sekä taloudellisessa kehityksessä (Kostilainen, 2019). Suomessa yhteiskunnallisen yritystoiminnan perinteinen ilmenemismuoto yhteisötalous on ollut vahvaa. Suomessa yhteiskunnallisen yritystoiminnan liiketoimintamallin kehittämisen keskeisiä motiiveja ovat olleet työllisyyteen liittyvät kysymykset sekä julkisen palvelutuotannon uudistaminen. Yhteiskunnallisessa yritystoiminnassa onkin nähty yhdistyvän innovatiivisella tavalla taloudellisesti kestävä yritystoiminta ja sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen. Palveluiden käyttäjien tarpeiden kuuleminen ja käyttäjien ottaminen mukaan palveluiden tuottamiseen ovat yhteiskunnallisen yritystoiminnan keskiössä. Yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa yhteiskunnallinen yritystoiminta yhdistyykin ihmisten ja yhteisöjen toimintakyvyn ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseen.

Suomessa ymmärrys erilaisista yhteiskunnallisista yrityksistä on vielä kehittyvää. Yhteiskunnallisia yrityksiä ja niiden tuottamia hyötyjä on Suomessa tutkittu varsin vähän. Erityisesti yhteiskunnallisten yritysten asema osana hyvinvointi- ja työllisyyspolitiikkaa on hapuilevaa. Suomesta on puuttunut kansallinen näkemys ja strategia yhteiskunnallisten yritysten asemasta osana hyvinvointipalvelujen uudistusta. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden tunnettavuus myös niiden toimijoiden keskuudessa, jotka tosiasiallisesti toimivat mallin mukaisesti on suhteellisen vähäistä erityisesti työllistymistä tukevalla toimialalla.

Kahden viime vuosikymmenen aikana uusien organisaatiomuotojen ja mallien kehittäminen ja leviäminen ovat kuitenkin laajentaneet käsitystämme siitä, mitä yhteiskunnalliset yritykset ja yhteisötalous tarkoittavat. Erityisesti alamme tunnustaa sen roolin sellaiseen kestäväan kasvuun tai siirtymään liittyvän sosiaalisen muutoksen edistämiseksi, jonka ytimenä ovat osallisuuden, tasapuolisuuden ja vastuun periaatteet. Yhteisötaloudella ja yhteiskunnallisilla yrityksillä voi olla vahva asema Yhdistyneiden Kansakuntien asettamien kestäväan kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa.

LÄHTEET

- Alatalo, M., Sammalkangas, J., & Tapaninen, M. (14.4.2021). Yhteiskunnallinen yrittäjyys osana turvallisuutta. *Lumen – Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti*, (2). <https://blogi.eoppimispalvelut.fi/lumenlehti/2021/04/14/yhteiskunnallinen-yrittajyys-osana-turvallisuutta/>
- Arajärvi, P. (2007). *Sosiaalisten yritysten kasvujulistus*. Sosiaalisen yrittäjyyden kansallinen teematyö. Kuntamarkkinat 12.-13.9.2007, Helsinki.
- Asplund, R., Kauhanen, A., & Vanhala, P. (2017). *Työpankki välittäjänä ja työllistäjänä – Työpankkien toiminnan vaikuttavuuden tarkennettu arviointi*. ETLA Raportit No 75. <https://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-75.pdf>
- Bland, J. (2010). *Yhteiskunnallinen yritys - ratkaisuja 2000-luvun haasteisiin Ison-Britannian malli ja sen kokemukset*. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2010). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Euroopan sosiaalirahasto: ohjelma-asiakirja (SPD) 1995–1999. Tavoite 3, Suomi*. (1995) (Työhallinnon julkaisu, nro 86). Työministeriö.
- Grönberg, V., & Kostilainen, H. (2012). *Sosiaalisten yritysten tila ja tulevaisuus: Yhteinen yritys -hanke: loppuraportti*. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2012). <https://tem.fi/documents/1410877/3342347/Sosiaalisten+yritysten+tila+ja+tulevaisuus+12032012.pdf>
- HE 93/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi julkisista rekrytointi- ja osaamispalveluista, alueiden kehittämisen ja kasvupalveluiden rahoittamisesta ja yksityisistä rekrytointipalveluista sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta [Luonnos 5.5.2017].
- Juntunen, T., & Lappalainen, H. (2007). *Euroopan sosiaalirahaston (ESR) osarahoittaman Equal-yhteisöaloiteohjelman arviointi 2. hakukierroksen toimeenpanosta*. Työministeriö 2007.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu. (i.a.). KEMUSOTE. Saatavilla 3.8.2021 <https://www.jamk.fi/fi/Tutkimus-ja-kehitys/projektit/kemusote/tietoa-projektista/>
- Karjalainen, A. & Syrjänen, E. (2009). *Onko Suomessa yhteiskunnallisia yrityksiä?* Suomen Lontoon instituutti. Saatavilla 3.8.2021 https://issuu.com/finnish-institute/docs/yhteiskunnallinen_yrittajyys_final
- Korhonen, U., Vanhapiha, E., Karjalainen, J., Kostilainen, H., Ahonen, K., & Karinsalo, R. (2013). *Yhteiskunnallisten yritysten Living Lab -tukimallia rakentamassa*. (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Raportteja 30). Diakonia-ammattikorkeakoulu,
- Kostilainen, H. (2019). Finding a niche: social enterprises and the public service reform in Finland [Dissertation, the University of Eastern Finland]. (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 196). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3072-9>
- Kostilainen, H. (2020). *Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa*. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:10). Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-497-6>
- Kostilainen, H., & Pättiniemi, P. (2015). Yhteiskunnallisen yritystoiminnan monet kasvot. Julkaisussa H. Kostilainen, & P. Pättiniemi (toim.). *Yhteiskunnallisen yritystoiminnan monet kasvot. FinSERN:in 14.11.2013 järjestämän tutkimuskonferenssin julkaisu* (s. 13–19). (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aineistoja 42). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-254-7>
- Kuusi, A. (2017). *Raportti työpankkikokeilusta*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3885-4>
- L 1351/2003 Laki sosiaalisista yrityksistä 30.12.2003/1351. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031351>
- Laiho, U.-M., Grönberg, V., Hämäläinen, P., Stenman, J., & Tykkyläinen, S. (2011). *Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen*. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja i 4/2011). Työ- ja elinkeinoministeriö.

- Lehtola, P. (10.12.2020). *Toimio – Uusi tapa työllistää ja työllistyä. Osatyökykyisten kyvyt*. Saatavilla 29.1.2021 <https://www.eduro.fi/wp-content/uploads/lehtola-toimio-konsepti2020.pdf>
- Mattila-Wiro, P., & Tiainen, R. (2019). *Kaikki mukaan työelämään: Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:25). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7>
- Melkas, H., Puumalainen, K., Sjögrén, H., Syrjä, P., Konsti-Laakso, S., Koskela, V., Oikarinen, T., & Tykkyläinen, S. (2015). *Yhteiskunnallinen yrittäjyys innovatiivisessa arvonluonnissa*. (Tutkimusraportit – Research Reports No. 39). Lappeenrannan teknillinen yliopisto. https://www.lut.fi/c/document_library/get_file?groupId=10633&uuid=72bedabc-2910-4375-8b48-1d9c9d0038e1
- Oivo, T., & Kerätär, R. (2018). *Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet*. (Raportteja ja muistioita 43/2018). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3997-4>
- Pöyhönen, E., & Grönberg, V. (toim.). (2004). *Sosiaaliset yritykset osaksi valtavirtaa. Sosiaalista yritystoimintaa koskevat kehittämissuosituks*. Julkistettu Sosiaalisten yritysten kansallisen teematyön päätösseminaarissa 17.12.2004. Stakes, Euroopan sosiaalirahasto.
- Pöyhönen, E., Hänninen, E., Merenmies, J., Lilja, I., Kostilainen, H., & Mankki, J. (2010). *Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset. Uuden talouden edelläkävijöitä?* [Julkaisematon käsikirjoitus]. Yhteinen yritys -hanke.
- Rove, K., Floman, E. & Malmivirta, M. (2011). *Yhteiskunnallisen yrittämisen rahastomalli*. Eera Oy.
- Salmi, E. (2018). *Ilona – sosiaalinen yrittäjyys väylänä mielekkääseen työhön*. Silta-Valmennusyhdistys ry. https://www.siltavalmennus.fi/wp-content/uploads/2018/05/ILONA_sosiaalinen_yritt%C3%A4jyys2018.pdf
- Sosiaalisen yritystoiminnan forum (2005). *Manifesti Sosiaalisen yritystoiminnan edistämiseksi Suomessa*. Suomalaisen Työn Liitto (i.a). *Yhteiskunnallinen yritys*. Saatavilla 3.8.2021 <https://suomalainentyo.fi/yrityksille/yhteiskunnallinen-yritys>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2008). Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirja 2007–2013: EU:n alueellinen kilpailukyky- ja työllisyystavoite.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2014). *Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020 - Suomen rakennerahasto-ohjelma*. https://ec.europa.eu/regional_policy/fi/atlas/programmes/2014-2020/finland/2014fi16m2op001
- Uusikylä, P., Virtanen, P. & Kuoppala, M. (2000). *Kohti tiedon, työllisyyden, osaamisen, yrittäjyyden ja tasa-arvon eurooppalaista Suomea? Ex ante -arviointi Suomen ESR-viitekehyksestä ja Tavoite 3-ohjelmasta vuosille 2000–2006*. (ESR-julkaisut, 59). Työministeriö.
- Valtioneuvosto. (13.4.1995). Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma. <https://valtioneuvosto.fi/-/66-paaministeri-paavo-lipposen-hallituksen-ohjelma>
- Valtioneuvosto. (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011 Saatavilla 3.8.2021 <https://valtioneuvosto.fi/-/72-katainen-hallitusohjelma>
- Yhteiskunnallisten yritysten liitto ARVO ry (i.a). *Mikä on Arvoliitto?* Saatavilla 3.8.2021 <https://arvoliitto.fi/mika-on-arvoliitto/>
- Yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yrittäjyys kylissä (YTYÄkylä). (i.a.) <https://researchportal.helsinki.fi/fi/projects/community-based-social-entrepreneurship-in-rural-villages>. Saatavilla 3.8.2021